

ΟΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΝΟΤΑΡΙΟΥ ΚΑΡΟΥΣΑΔΩΝ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΚΑΤΩΙΜΕΡΗ (1503-1507)

ΥΠΟ

ΛΥΔΙΑΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ - ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΡΟΔΟΛΑΚΗ -
ΔΗΜΗΤΡΑΣ Π. ΚΑΡΑΜΠΟΥΛΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Ο νοτάριος

Ο πρωτοπαπάς Φίλιππος Κατωϊμέρης¹, ως νοτάριος, έχει έδρα το χωριό Καρουσάδες². Μολονότι αυτοαποκαλείται "νοτάριος πόλεως και νήσου Κορυφῶν", οι πράξεις του αφορούν συναλλακτικές σχέσεις που διαμείβονται στη βόρεια Κέρκυρα και συνεπώς μπορεί να θεωρηθεί ως ένας τυπικός νοτάριος οικισμού της υπαίθρου. Το γεγονός πάντως ότι υπογράφει συχνά τις πράξεις του ως "δουκιῇ καὶ αὐθεντικῇ ἡμῶν ἐξουσία τῶν Βενετιῶν νομικός πόλεως καὶ νήσου Κορυφῶν"³ και μάλιστα ως "δημόσιος νοτάριος"⁴ καθιστά σαφές ότι αρύεται το λειτούργημά του από τη

1. Βλ. Γ. Ε. Ροδολάκη - Γ. Ι. Γκρινιάτσου, Το Νοταριακό Αρχείο της Κέρκυρας, *Επετηρίς Κ.Ε.Ι.Ε.Δ.*, τ. 32 (1996), σ. 13 (αριθ. 5). Στο ευρετήριο των νοτάριων του Ιστορικού Αρχείου της Κέρκυρας είναι γνωστός ως "Κατωμέρης". Υιοθετήθηκε η γραφή "Κατωϊμέρης" εφόσον παντού στο κατάστιχο ο ίδιος υπογράφει έτσι. Επίσης, στις πράξεις απαντάται συχνά το επώνυμο "Κατωϊμέρης" ως ονομασία μαρτύρων και συμβαλλομένων. Πρβλ. Ευρετήριο Κυρίων Ονομάτων. Μόνο σε σημειώσεις που υπάρχουν στο περιθώριο των φ. 25α', 40α' και 132β' αναγράφεται "*ra(pa) Filipo Catomeri No(der)*", "*Protopapa Filipppo Catomèri Noder*" και "*πρωτοπαπας φηληπ(ος) ο κατομερης νοταρ(ιος)*" αντίστοιχα.

2. Δεν προκύπτει από πουθενά η κατοικία του στο συγκεκριμένο χωριό. Η οικογένεια Κατωϊμέρη όμως κατοικεί στους Καρουσάδες, όπου απαντάται και το τοπωνύμιο "Κατωϊμεράτα" και η μονή Αγίου Γεωργίου των Κατωϊμεράτων.

3. Πράξεις αριθ. 52, 61, 54, 86, 112, 121, 150, 165, 177, 272, 283, 291, 300, 302, 316, 340, 343, 346, 352, 363, 382, 385, 390, 403, 426, 451, 458, 478, 483.

4. Πρβλ. σχετικά πράξη αριθ. 246, στιχ. 12-14: "*Εγὼ παπα-Φίλιππος ὁ Κατωϊμέρης δημόσιος νοτάριος πόλεως καὶ νήσου Κορυφῶν πάντα τὰ ἀναγεγραμμένα παρακληθεὶς*

Βενετική Πολιτεία. Ασφαλή επίσης ένδειξη για το γεγονός ότι πρόκειται για πρόσωπο επισήμως επιφορτισμένο με τη σύνταξη δικαιοπρακτικών εγγράφων αποτελεί και η εναλλακτική χρήση των όρων *νομικός-νοτάριος*, ως ταυτοσήμων εννοιών⁵.

Η δραστηριότητα του Φιλίππου Κατωϊμέρη, όπως προκύπτει από το κατάστιχο των πράξεών του που εκδίδεται, καλύπτει το χρονικό διάστημα από τον Ιανουάριο του 1503 έως το Μάιο του 1507. Τα όρια αυτά θα πρέπει να εκτείνονταν και σε προγενέστερες χρονολογίες και σε μεταγενέστερες επειδή το κατάστιχο είναι ακέφαλο και δεν έχουμε απόδειξη για το τέλος του. Οπωσδήποτε όμως εξακολουθούσε να ασκεί το λειτούργημα του νοταρίου μέχρι το έτος 1522⁶. Στοιχεία για το ευρύτερο οικογενειακό του περιβάλλον προκύπτουν από τις πράξεις του⁷ αλλά δεν κατέστη δυνατό να ευρεθούν περισσότερα στοιχεία για τη ζωή και τη δράση του.

II. Το κατάστιχο

Κατά τη διάρκεια επιστημονικών αποστολών, που πραγματοποιήθηκαν από το ερευνητικό προσωπικό του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου στο Ιστορικό Αρχείο της Κέρκυρας, επισημάνθηκε και φωτογραφήθηκε μαζί με άλλα και το κατάστιχο του Κατωϊμέρη.

Το κατάστιχο⁸ έχει 132 φύλλα, είναι ακέφαλο και κατά πάσα πιθανότητα κολοβό. Τα φ. 17β', 95β', 96α' και 101β' είναι άγραφα.

Υπάρχει μία αρίθμηση στο αριστερό περιθώριο (στη μέση), που φέρει τους αριθμούς 1-132 (verso), η οποία και ακολουθείται στην έκδοση του καταστίχου⁹.

Μία δεύτερη αρίθμηση είναι με ελληνικούς αριθμούς, ή ίδια και με πλήρη

ἔγραφα καὶ εἰς τύπον δημοσιακὸν θέσας ὡς τὸ σύνθηες ἔπεται τῶν Κορυφῶν εἰς πίστωσιν καὶ ἀσφάλειαν".

5. Πρβλ. σχετικά και πράξη αριθ. 145 όπου γίνεται αναφορά σε σολδιατικό που συνέταξε στα 1387 ο "νομικός", δηλ. ο νοτάριος Αντώνιος Βαρής. Για το ζήτημα βλ. ειδικότερα Α. Τσελίκας, Νικολάου Σπαρμιώτη, Νομικοῦ Κορυφῶν, "Ἐγγραφον Ἐλευθερίας" (1391), *Δελτίον της Ιονίου Ακαδημίας*, τ. Β', Κέρκυρα 1986, σ. 178-179.

6. Βλ. πράξη αριθ. 206 (φ. 50β', 51α'), όπου αναγράφεται με το ίδιο χέρι η "αφκβ' ἡμέρα β' τοῦ Δεκεμβρίου" ως ημερομηνία πράξεως εξοφλήσεως. Πρβλ. επίσης πράξη αριθ. 178 (φ. 45α') όπου στο αριστερό περιθώριο αναγράφεται με το ίδιο χέρι η "αφιβ' ἡμέρα ιστ' τοῦ Ἀπριλίου" ως ημερομηνία τροποποιήσεως της αρχικής συμβάσεως από τα συμβαλλόμενα μέρη.

7. Βλ. πράξεις αριθ. 164 (προικοσύμφωνο των γιών του αποβιώσαντος Νικολάου Κατωϊμέρη προς την αδελφή τους), 198, 258, 411.

8. Στην παρούσα έκδοση ονομάζεται "κατάστιχο" το σύνολο των πράξεων του νοταρίου οι οποίες είναι καταχωρημένες σε φύλλα (συρραμένα ή όχι), που φέρουν συνεχή αρίθμηση και εμφανίζονται έτσι ως ενιαίο σώμα, ανεξάρτητα από την υποδιαίρεση σε "φυλλάδια".

9. Τα φ. 29β' και 49β' από προφανή αβλεψία αριθμούνται 29 και 49 αντίστοιχα.

αντιστοιχία και στην εμπρόσθια όψη των φύλλων (στο πάνω δεξιό περιθώριο) και στην οπίσθια όψη των φύλλων (στο πάνω αριστερό περιθώριο, στη γωνία) και αρχίζει από ζ' στο φ. 2β' μέχρι κζ' στο φ. 22α' και 22β' ¹⁰.

Υπάρχουν οι παρακάτω ενδείξεις για την απουσία φύλλων του καταστίχου: α') από τη δεύτερη αρίθμηση (η οποία όπως σημειώθηκε παραπάνω αριθμεί το φ. 2β' ως ζ') συμπεραίνεται ότι λείπουν πέντε φύλλα από την αρχή, β') η αρχή της πράξης αριθ. 162 που λείπει (φ. 40β') σε συνδυασμό με το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στις πράξεις αριθ. 161 (12 Ιανουαρίου) και 162 (30 Ιανουαρίου), αποδεικνύει την απώλεια ενός τουλάχιστον φύλλου, γ') στην πράξη αριθ. 226 αναφέρεται ότι ο Μάρκος Λευχιμιάτης *"έποίησεν μίαν διαθήκην εις τὰ ἐμὰ κατάστιχα"* την 4ην Οκτωβρίου 1503. Η διαθήκη αυτή δεν υπάρχει στο κατάστιχο, ούτε υπάρχει άλλη πράξη με την ίδια ή παραπλήσια ημερομηνία. Παρατηρούμε επίσης ότι το φ. 24β' τελειώνει με την πράξη αριθ. 101 της 4ης Αυγούστου 1503 ενώ το επόμενο φύλλο 25α' αρχίζει με την πράξη αριθ. 102 της 13ης Οκτωβρίου 1503. Η μη ύπαρξη της διαθήκης του Λευχιμιάτη και το μεγάλο χρονικό διάστημα, που μεσολαβεί ανάμεσα στις δύο αυτές πράξεις, συνηγορούν για την απώλεια περισσότερων από ένα φύλλων (ανάμεσα στα φύλλα 24 και 25) και δ') οι σημειώσεις στο ίδιο κατάστιχο που φέρουν χρονολογία 1512 και 1522¹¹ αποδεικνύουν, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δραστηριότητα του Κατωϊμέρη μέχρι τα έτη αυτά. Το γεγονός ότι το κατάστιχο σταματά με την πράξη αριθ. 510 της 2ας Μαΐου 1507, χωρίς κάποια νοταριακή ένδειξη του τέλους του, μας επιτρέπει να υποθέσουμε πως θα συνεχιζόταν, περιλαμβάνοντας και άλλες πράξεις, ανεξάρτητα από την τυχόν ύπαρξη και άλλων καταστίχων ή φυλλαδίων. Συνεπώς έχουν χαθεί φύλλα από το τέλος του (είναι κολοβό).

III. Οι πράξεις

Η βασικότερη προσφορά του καταστίχου του Κατωϊμέρη με τις πεντακόσιες δέκα (510) νοταριακές πράξεις που περιέχει, είναι η εναργέστατη εικόνα που δίνει για την οικονομική ζωή στην αγροτική βόρεια Κέρκυρα στις αρχές του 16ου αιώνα. Οι πράξεις του, συγκρινόμενες από άποψη περιεχομένου με αυτές που απαντώνται στα αντίστοιχα κατάστιχα του Χοντρομάτη¹² και του Βαραγκά¹³ δεν εμφανίζουν την

10. Λόγω φθοράς δεν υπάρχει στα φ. 1α', 1β', 2α', 3α', 3β', 6β', 10α', 14β', 15β', 16α', 16β', 19α', 20α', 20β', 21β'. Δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι συνεχίζεται μετά από το φ. 22.

11. ό.π., σημ. 6.

12. Βλ. Ι. Μ. Κ ο ν ι δ ά ρ η - Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η, Οι πράξεις του νοτάριου Κέρκυρας Ιωάννη Χοντρομάτη (1472-1473), *Επετηρίς Κ.Ε.Ι.Ε.Δ.*, τ. 32 (1996), σ. 139-205.

13. Βλ. Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η - Λ. Παπαρρήγα - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Οι πράξεις του νοτάριου Αγ. Ματθαίου Κέρκυρας Πέτρου Βαραγκά (1541-1545), *Επετηρίς Κ.Ε.Ι.Ε.Δ.*, τ. 32 (1996), σ. 207-339.

ποικιλία των συναλλακτικών σχέσεων του Χοντρομάτη, αφού απουσιάζουν πλήρως οι σχέσεις εμποροναυτικού δικαίου (πράγμα το οποίο συμβαίνει και στο Βαραγκά), αλλά είναι πλουσιότερες και από το Βαραγκά και από το Χοντρομάτη ως προς άλλες σχέσεις. Οι σχέσεις οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου είναι αρκετές (ενδεικτικά απαριθμούνται 9 προικοσύμφωνα, 14 διαθήκες, ελάχιστες άλλες περιπτώσεις κληρονομιάς και 23 ψυχικά). Οι σχέσεις εμπράγματος και ενοχικού δικαίου παρουσιάζουν μεγαλύτερη ποικιλία (ενδεικτικά απαριθμούνται 160 πωλήσεις ακινήτων, 46 συστάσεις σολιάτικου και αρκετές άλλες αγροτικές συμβάσεις, ανταλλαγές, δάνεια, διανομές, συνυποσχετικά, διαιτητικές αποφάσεις και ποικίλες άλλες συμβάσεις). Επίσης στο κατάστιχο υπάρχει ικανός αριθμός πληρεξουσίων (49).

Μία άλλη επίσης σημαντική προσφορά του καταστίχου είναι οι πληροφορίες που συνάγονται και αφορούν άλλους Κερκυραίους νοτάριους και ειδικότερα την ύπαρξη συμβολαίων που έχουν συνταχθεί από αυτούς και τα οποία βρίσκονται σε άμεσο συσχετισμό με τη συγκεκριμένη πράξη του Κατωϊμέρη, όπου αναφέρονται, ή δικαιοπραξιών, που συντάχθηκαν από τους νοτάριους αυτούς¹⁴. Εξάλλου, αρκετές είναι οι αναφορές του καταστίχου σε Κερκυραίους πρωτοπαπάδες της εποχής (Γουναρόπουλος Νικόλαος, Καβάσιλας Γεώργιος, Κοντός Πέτρος, Κοσκηνάς Γεώργιος)¹⁵.

Ο Κατωϊμέρης καταχωρεί τις πράξεις του σύμφωνα με την πρακτική της εποχής του αλλά παρουσιάζει και ιδιοτυπίες. Οι πράξεις κατά κανόνα είναι γραμμένες

14. Π.χ. πράξεις αριθ. 84 (ιστρουμέντο που συντάχθηκε από το νοτάριο Αντώνιο Βαρή το έτος 1503), 145 (σολδιάτικο που συντάχθηκε από το "νομικό" Καρούση 'Αρσένιο το έτος 1387), 183 (δωρεά που συντάχθηκε από το νοτάριο Γουλή Σταμάτιο το έτος 1483), 184, 186, 187, 188 (πώληση που συντάχθηκε από το νοτάριο Τοξότη 'Εμμανουήλ το έτος 1505), 201 και 202 (αναφορά στο νοτάριο Γουλή Σταμάτιο), 239 (ιστρουμέντο που συντάχθηκε από το νοτάριο Ιωάννη Χοντρομάτη), 263 (κομπρομέσο που συντάχθηκε από το νοτάριο Λοΐση Βικέντιο), 336 (πώληση που συντάχθηκε από το νοτάριο Τοξότη 'Εμμανουήλ), 392 (ιστρουμέντο που συντάχθηκε από το νοτάριο Βρανιανίτη Θεόδωρο), 404 (κομπρομέσο που συντάχθηκε από το νοτάριο Βρανιανίτη Θεόδωρο το έτος 1505). Από τους παραπάνω νοτάριους ο μεν Τοξότης στο Νοταριακό Αρχείο της Κέρκυρας (Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η – Γ. Ι. Γ κ ρ ι ν ι ά τ σ ο υ, ό.π., σ. 13) απαντά ως Τοξιώτης, οι δε Γουλής, Καρούσης, Βικέντιος δεν αναφέρονται καθόλου. Υπό αμφισβήτηση τίθεται εάν ο αναφερόμενος ως Βρανιανίτης είναι ο Βραγανιώτης Θεόδωρος του Νοταριακού Αρχείου Κέρκυρας του οποίου σώζονται πράξεις ετών 1553–1567. Εξάλλου οι νοτάριοι Γουλής, Καρούσης, Βικέντιος δεν αναφέρονται ούτε στο κατάλογο νοταρίων του Σ. Ασωνίτη (Σ. Ν. ' Α σ ω ν ί τ η , Τρία Κερκυραϊκά νοταριακά έγγραφα τῶν ἐτῶν 1398–1458, *Ἑῶα καὶ Ἑσπέρια*, τ. 1 (1993), σ. 1–43.

15. Για το Γουναρόπουλο Νικόλαο βλ. πράξεις αριθ. 41, 346, 414· για τον Καβάσιλα Γεώργιο βλ. πράξη αριθ. 456· για τον Κοντό Πέτρο βλ. πράξεις αριθ. 138, 139, 140, 403, 404, 406· για τον Κοσκηνά Γεώργιο βλ. πράξεις αριθ. 47, 141, 304, 488.

με απόλυτη χρονολογική σειρά¹⁶. Μεταξύ των πράξεων ο νοτάριος αφήνει κενό διάστημα δύο περίπου στίχων, ενώ το πιο μεγάλο διάστημα διαγράφεται με πλάγια γραμμή¹⁷. Σ' αυτό το κενό σημειώνεται η τυχόν μεταγενέστερη ακύρωση¹⁸, επικύρωση¹⁹, τροποποίηση συμβολαίου²⁰ ή πράξη αποπληρωμής του πιστωθέντος τιμήματος²¹. Σε αρκετές πράξεις, όπου πιστώνεται μέρος του τιμήματος²², στο τέλος της πράξεως και μετά τα ονόματα των μαρτύρων και του νοτάριου αναγράφεται συνοπτικά το ποσό που πιστώθηκε²³.

Οι πράξεις συνεχίζονται και στην επόμενη σελίδα. Κάθε πράξη αρχίζει με το έτος, ακολουθεί η ημερομηνία, το όνομα του μήνα και ο αριθμός της ινδικτιώνος (όλα με ελληνικούς αριθμούς). Το έτος υπερβαίνει την αριστερή στοίχιση του κειμένου και πάντοτε σχεδόν σημειώνεται μπροστά απ' αυτό το σημείο του σταυρού²⁴. Μόνο σε προικοσύμφωνα απαντάται η επίκληση του ονόματος του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού²⁵. Σε αρκετές περιπτώσεις στο τέλος της πράξεως και μετά τα ονόματα

16. Σε ορισμένες περιπτώσεις συναντάται μία παρέκκλιση από την αυστηρή τήρηση της χρονολογικής σειράς: π.χ. πράξη αριθ. 81 (ιε' του Ιουνίου), 119 (κστ' του Νοεμβρίου).

17. Π.χ. στα φ. 1α' (μετά την πράξη 2), φ. 2α' (μεταξύ των πράξεων 4 και 5), φ. 3β' (μεταξύ των πράξεων 10 και 11 και στο τέλος της 11), φ. 4α' (μετά την πράξη 12), φ. 4β' (μεταξύ των πράξεων 13 και 14).

18. Πράξεις αριθ. 32, 105, 191, 191, 289. Σπανιότερα η ακύρωση τίθεται στο αριστερό περιθώριο της πράξεως (πράξη 401).

19. Πράξεις 174, 205.

20. Πράξεις 178, 264.

21. Πράξεις 180, 199.

22. Π. χ. πράξεις αριθ. 137, 180, 209, 243, 284, 322, 327, 338, 387, 391, 427, 446, 479, 491.

23. Η σημείωση αυτή γίνεται, κατά τη γνώμη μας, προς διευκόλυνση του νοτάριου ως προς την ανεύρεση των συμβάσεων που έχουν εκκρεμότητα, ώστε σε περίπτωση εξοφλήσεως να προστίθεται η σχετική πράξη αποπληρωμής του πιστωθέντος τιμήματος.

24. Η σημασία της αναγραφής του σημείου του σταυρού που αντικαθιστά την επίκληση του ονόματος του Θεού είναι γνωστή. Παραλείπεται μόνο σε μερικές πράξεις που έχουν συνταχθεί την ίδια ακριβώς ημέρα με την αμέσως προηγούμενη πράξη, ανεξάρτητα από το νομικό περιεχόμενο της πράξεως. Π. χ. πράξεις 125—128 (ψυχικά), 155 (δάνειο), 160 (δάνειο) 182 (δάνειο), 212 (δάνειο), 215 (αγροτική σύμβαση), 255 (δάνειο) κ.λπ. Αντίθετα αναγράφεται στις πράξεις αριθ. 187, 188, 304, 418, 420, 473 παρότι έχουν εκδοθεί την ίδια ακριβώς ημέρα με την προηγούμενη. Σπανιότερα ανευρίσκουμε τούτο και σε πράξεις ακυρώσεως του αρχικού συμβολαίου ή εξοφλήσεως (π.χ. πράξεις αριθ. 32, 191, 206).

25. Στα προικοσύμφωνα αριθ. 66, 164, 175, 384, 484 και 489, ακολουθεί τη χρονολόγηση η επίκληση "Εν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀμήν", ενώ στο προικοσύμφωνο αριθ. 81 η επίκληση προηγείται και στο προικοσύμφωνο αριθ. 5 ακολουθεί αλλά είναι πιο συνοπτική ("Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἀμήν"). Η αναγραφή του έτους στο αριστερό περιθώριο κατά κανόνα, εφόσον η πράξη αρχίζει με τη χρονολογία, έχει, κατά τη γνώμη μας, πρακτική

των μαρτύρων αναγράφεται η χρονολογία από κτίσεως κόσμου²⁶.

Το αριστερό περιθώριο είναι συνηθισμένο στα νοταριακά κατάστιχα. Σ' αυτό το περιθώριο σημειώνονται οι παραπομπές²⁷ και άλλες ενδείξεις²⁸. Η έκδοση αντιγράφου σημειώνεται και αυτή στο περιθώριο συνήθως με το "ἐβγάλθη" ή "ἀσηκώθη βεβράνιον (βεβράνη)" ή "ἀσηκώθη κόπια ὁμοια"²⁹. Με την επανάληψη των παραπάνω φράσεων, δηλώνεται η έκδοση περισσότερων αντιγράφων³⁰. Ειδική μνεία γίνεται όταν εκδίδεται ένα αντίγραφο για περισσότερες από μία νοταριακές πράξεις³¹. Σπανιότερα δε σημειώνονται και τα ονόματα των προσώπων στα οποία χορηγούνται τα αντίγραφα³². Εξάλλου, σε αρκετές περιπτώσεις, ο νοτάριος προχωρεί και σε

σημασία διότι έτσι γίνεται περισσότερο εμφανής η αρχή της πράξεως. Το έτος, έτσι όπως σημειώνεται, διαβάζεται σε πτώση δοτική.

26. Απαντάται για πρώτη φορά στο τέλος της πράξεως αριθ. 10 ως 'ζια' και τελευταία φορά στο τέλος της πράξεως 506 ως 'ζιε'. Βλ. π.χ. πράξεις αριθ. 20, 29, 39, 50, 53, 57, 59, 130, 137, 198. Η χρονολόγηση αυτή ακολουθεί το βυζαντινό ημερολόγιο αλλάζοντας την πρώτη Σεπτεμβρίου. Βλ. πράξη αριθ. 363, όπου σημειώνεται στο τέλος της "ζιγ' Ἀρχὴ τοῦ νέου ἔτους" και στη συνέχεια με μία οριζόντια γραμμή χωρίζεται η πράξη 363 (της 31/8/1505) από την πράξη 364 (της 1/9/1505). Η χρονολογία ακολουθείται συχνά από ελλιπή υπογραφή του Κατωϊμέρη "ὁ τῆς πόλεως" (π.χ. πράξεις αριθ. 183, 185, 195) ή "ὁ τῆς πόλεως τῶν" (π.χ. πράξεις αριθ. 73, 145, 242), ή "ὁ τῆς πόλεως τῶν Κορυφῶν" (π.χ. πράξεις αριθ. 28, 39, 60, 75, 146, 170) ή "ὁ τῆς πόλεως τῶν Κορυφῶν καὶ" (π.χ. πράξη αριθ. 75) ή "ὁ τῆς πόλεως τῶν Κορυφῶν καὶ τῆς ὅλης" (π.χ. πράξεις αριθ. 152, 168), ή "ὁ τῆς πόλεως τῶν Κορυφῶν καὶ τῆς ὅλης νήσου" (π.χ. πράξη αριθ. 253), ή "ὁ τῆς πόλεως τῶν Κορυφῶν καὶ τῆς ὅλης νήσου νομικὸς παπα-Φίλιππος" (π.χ. πράξη αριθ. 272), ή "ἐγὼ πρωτοπαπᾶς" (π.χ. πράξη αριθ. 506).

27. Οι παραπομπές αυτές είναι άλλοτε υπομνηστικές για το νοτάριο, όπως εκείνες που αναφέρουν τα ονόματα του ενός ή και των δύο συμβαλλομένων ή το όνομα της μονής όταν συμβάλλονται εκτήτορες ή ιερουργοί μονής ως εκπρόσωποι αυτής (π.χ. στις πράξεις αριθ. 434, 435, 436, 454, 456) και άλλοτε οι συνηθισμένες συμπληρωματικές ή τροποποιητικές του περιεχομένου της συμβάσεως, οι γνωστές συμβολαιογραφικές παραπομπές (π.χ. στις πράξεις αριθ. 60, 222, 229, 290, 401, 458).

28. Σχετικά σπάνια απαντάται ένα "σκαρίφημα" στο περιθώριο των πράξεων 14 (φ. 4β'), 71 (φ. 17α'), 77 (φ. 19α'), 83 (φ. 20β'), 86 και 87 (φ. 21β'), 99 (φ. 24α'), 283 (φ. 69α'), 303 (φ. 75α'), 306 (φ. 75β'), 454 (φ. 120β'), και 480 (φ. 126β'). Μοιάζει περισσότερο με γραφίδα από φτερό παρά με χέρι που δείχνει προς τα δεξιά. Η σημασία του δεν μπορεί να οριστεί με βεβαιότητα. Πρβλ. Ι. Μ. Κ ο ν ι δ ᾶ ρ η - Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ᾶ κ η , ό.π., σ. 144, σημ. 17 και Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ᾶ κ η - Λ. Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η , ό.π., σ. 209, σημ. 10.

29. Σπανιότερα απαντάται τό "ἐνομικιάσθη" (πράξεις αριθ. 285, 366, 381) ή "ἀσηκώθη πούπλικον" (πράξη αριθ. 305). Ο Κατωϊμέρης χρησιμοποιεί και άλλες εκφράσεις, μερικές φορές μακροσκελέστες. Βλ. π.χ. πράξεις αριθ. 112, 128, 322, 330.

30. Π.χ. πράξεις αριθ. 41, 61, 112, 121, 129, 185, 225, 297, 378, 387.

31. Π.χ. "ἀσηκώθη ὁμοῦ μὲ τὸ ἄνωθεν εἰς ἓν βεβράνην" στις πράξεις 124, 125, 126, 127, "ἐβγάλθη κόπια ἄνθος ὁμοῦ μὲ τὸ ἄνωθεν" στις πράξεις αριθ. 250, 257.

32. Π.χ. στις πράξεις αριθ. 297 και 387.

περαιτέρω διευκρινιστικές σημειώσεις σχετικά με την έκδοση αντιγράφων³³.

Σχεδόν όλες οι πράξεις τελειώνουν με την αναφορά των ονομάτων των μαρτύρων σε γενική πτώση, μετά από τη φράση "ὑπὸ μαρτυρίας"³⁴. Αυτόγραφες υπογραφές των μαρτύρων δεν υπάρχουν εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις και σε όλες πρόκειται για διαθήκες³⁵.

Το όνομα και ο τίτλος του νοτάριου αναγράφονται στο τέλος του κειμένου³⁶ σε ποικίλες μορφές-παραλλαγές, άλλοτε πιο συνοπτικές και άλλοτε πιο εκτεταμένες³⁷.

Χαρακτηριστικό είναι ότι ο Κατωϊμέρης υπογράφει τα έγγραφα που συντάσσονται απ' αυτόν σημειώνοντας συνήθως στην υπογραφή του ότι έγραψε το κείμενο "παρακληθείς παρὰ τῶν ἄνωθεν δύο μερῶν"³⁸. Τούτο αποδεικνύει ότι οι συμβαλλόμενοι με τη θέλησή τους μπορούσαν να απευθύνονται σ' αυτόν προκειμένου προφανώς να εξασφαλίσουν την απόδειξη της δικαιοπραξίας για μεγάλο χρονικό διάστημα ή και αυτό τούτο το αδιάβλητο της γνησιότητας των εγγράφων³⁹.

Οι πράξεις που συντάσσονται έχουν αυξημένη αποδεικτική αξία έναντι πά-

33. Όπως για παράδειγμα ότι η κόπια δόθηκε σύμφωνα με την "τερμενατζιὸν τοῦ μεγαλειοτάτου ρετζεμέντου" (πράξη αριθ. 112) ή ότι "ἐδόθη εἰς τὰς στρίδας" (πράξη αριθ. 322) ή ότι "τὸ ρέστο οὐδέν ἀσηκώθη" (πράξη αριθ. 293) ή ότι "ἀσηκώθη εἰς βεβράνην ὁμοῦ εἰς ἓναν χαρτί μὲ ἕτερα..." (πράξη αριθ. 317) κ.λπ. Προβλ. επίσης πράξεις αριθ. 131, 142, 205, 214, 250, 293, 330, 385, 397.

34. Υπάρχουν σπάνια οι εκφράσεις "κατ' ἐνώπιον" (πράξεις αριθ. 12, 61, 81, 120, 172, 318, 341, 362, 451, 484 και 501), και "μάρτυρες" ή "μάρτυρας" (πράξεις αριθ. 5, 181, 182, 203 και 356), ενώ τα ονόματα των μαρτύρων λείπουν στις πράξεις αριθ. 6, 66, 89, 187, 219, 266, 357, 432 και 489. Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις που δεν αναγράφονται τα ονόματα των μαρτύρων η παράλειψη είναι ευεξήγητη π.χ. αβλεψία (πράξη αριθ. 6), διαγραφή-ακύρωση της πράξης (πράξεις αριθ. 89, 266).

35. Βλ. πράξεις αριθ. 8, 27, 47, 52, 302, 346 και 429. Και σε αυτές ακόμα μόνο στις 8, 47 και 52 υπογράφουν όλοι οι μάρτυρες, ενώ στις υπόλοιπες υπογράφει μόνο ένας (και μάλιστα ο πρώτος που αναφέρεται).

36. Κατ' εξαίρεση τίθενται στο αριστερό περιθώριο της πράξεως (π.χ. πράξεις αριθ. 201, 441, 509).

37. Π.χ. "Εγὼ παπα-Φίλιππος ὁ Κατωϊμέρης νοτάριος παρακληθείς ἔγραψα", "Εγὼ παπα-Φίλιππος ὁ Κατωϊμέρης, δουκικῇ καὶ αὐθεντικῇ ἡμῶν ἐξουσίᾳ τῶν Βενετιῶν νομικὸς πόλεως καὶ νήσου Κορυφῶν παρακληθείς παρὰ..... ἔγραψα εἰς βεβαίωσιν". Ακόμα πιο εκτεταμένη αναγραφή έχουμε στις πράξεις αριθ. 47, 52, 61, 71, 84, 86, 90, 11, 119 κ.α.

38. Πράξεις αριθ. 120, 134, 246, 283, 352, 383 κ.ά. Για το ζήτημα της ρήτρας "μέ θέλημα τῶν μερῶν" βλ. ειδικότερα Ἰ. Τ. Β ι σ β ί ζ η , "Εγγραφα δικαιοπραξιῶν τῆς Μυκόνου τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνος", *Ἑπετηρίς Α.Ι.Ε.Δ.* 5 (1954), σ. 130-131.

39. Προβλ. σχετικά το αριθ. 120 προικοσύμφωνο, το οποίο αν και είχε συνταχθεῖ μεταξύ των συμβαλλομένων μερῶν χωρίς τη μεσολάβηση κάποιου νοτάριου ("οὐδέν ἔλαχε νομικὸς νὰ βάλῃ αὐτὸ τὸ προικοσύμφωνο εἰς τὴν πλάκα", στιχ. 9, 10), προσκομίζεται από τους ενδιαφερομένους στον Κατωϊμέρη για τις νόμιμες συνέπειες.

ντων, τόσο δηλαδή έναντι των συμβαλλομένων, όσο και έναντι τρίτων. Τούτο προκύπτει από τη συχνή αναφορά ότι ο νοτάριος συντάσσει την πράξη *"εἰς πίστωσιν καὶ ἀσφάλειαν"* ή *"εἰς βεβαίωσιν τῶν συμβαλλομένων μερῶν καὶ τῶν κληρονόμων τους"*⁴⁰. Τις πράξεις που συνέτασσε ο νοτάριος τις καταχωρούσε στο πρωτόκολλό του⁴¹ και απ' αυτό παρέδιδε στους ενδιαφερόμενους ένα ή περισσότερα αντίγραφα με δημόσια αποδεικτική αξία⁴².

Σπανιότερα γίνεται μνεία ότι ο νοτάριος έθεσε την πράξη *"εἰς τύπον δημοσιακόν, ὡς τὸ σύνηθες ἔπεται τῶν Κορυφῶν"*⁴³ ή *"ἐβγάλθη κόπια ἄνθος καὶ ἐδόθη εἰς τὰς στρίδας"*⁴⁴. Το στοιχείο αυτό φανερώνει, κατά την άποψή μας, ότι την εποχή που έδρασε ο Κατωϊμέρης ως νοτάριος της νήσου Κέρκυρας (1500) διατηρείτο ακόμα σε ισχύ από τη βενετική διοίκηση του νησιού η διαδικασία της δημοσιοποίησης των νοταριακών πράξεων⁴⁵. Πιθανολογούμε ωστόσο ότι η διαδικασία αυτή δεν θα πρέπει να ετηρείτο αυστηρά από τους νοτάριους της εποχής και τούτο διότι: α) δημοσιοποίηση της πράξεως αναφέρεται σε 5 μόνο σε σύνολο 510 πράξεων που περιλαμβάνει το κατάστιχο του Κατωϊμέρη και β) οι περισσότερες από τις πράξεις τελειώνουν με την υπογραφή του νοτάριου και των μαρτύρων, στοιχεία που στο παρελθόν σημειώνονταν μόνον όταν δεν είχε ακολουθηθεί η τυπική διαδικασία της δημοσιοποίησης της πράξεως⁴⁶. Εξάλλου, από τη συχνή δήλωση του νοτάριου ότι η πράξη συντάχθηκε *"εἰς πίστωσιν καὶ ἀσφάλειαν"* προκύπτει ότι οι δικαιοπραξίες του ήταν έγκυρες τόσο έναντι των συμβαλλομένων μερών όσο και έναντι τρίτων ακόμα και αν δεν είχε τηρηθεί η διαδικασία της *stridatio*.

IV. Γλώσσα και ορθογραφία του κατάστιχου

Το κατάστιχο, ως νοταριακό κείμενο, έχει γραφτεί στην ιδιότυπη νομική

40. Πράξεις αριθ. 111, 119, 120, 189, 234, 246, 260, 261, 271, 283, 291, 352, 383, 385, 403, 404, 431, 483, 492, 493.

41. Βλ. σχετικά πράξη αριθ. 120, στιχ. 9-12: *"... καὶ τὴν σήμερον τὸ ἐπρόσφεραν πρὸ ἐμένα τὸν εἰρημένον νομικὸν τὸ προικοσύμφωνον τῆς συμφωνίας αὐτῶν ἵνα θέσω καὶ βάλω αὐτὸ εἰς τὸ ἐμὸν πρωτόκουλλον..."*

42. ό. π., σημ. 30.

43. Πράξεις αριθ. 47, 121, 246, 291.

44. Πράξη αριθ. 322.

45. Η πρακτική της δημοσιοποίησης των πράξεων των Κερκυραίων νοταρίων (*stridatio*) είχε επιβληθεί ήδη από τις αρχές της βενετοκρατίας στην Κέρκυρα (14ος αι.) προκειμένου να ελέγχεται από τη τοπική διοίκηση η εγκυρότητα των πράξεων που συνέτασσαν οι νοτάριοι του νησιού. Η μη δημοσιοποίηση των πράξεων επέφερε, σύμφωνα με σχετικές αποφάσεις της βενετικής διοίκησης, ακυρότητα των συγκεκριμένων πράξεων. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Σ. Α σ ω ν ί τ η , ό. π., σ. 12-16.

46. Βλ. σχετικά Σ. Α σ ω ν ί τ η , ό. π., σ. 16.

γλώσσα και εμφανίζει επιπλέον ενδιαφέροντες αρχαϊσμούς στις διαθήκες. Σε γενικές γραμμές φέρει τα χαρακτηριστικά του Κερκυραϊκού γλωσσικού ιδιώματος⁴⁷. Είναι αξιοπαρατήρητο ότι σπανίζουν οι ιταλικής προελεύσεως λέξεις που αφορούν ιδίως τη νομική ορολογία.

Το κείμενο του καταστίχου του Κατωϊμέρη είναι πολύ ανορθόγραφο⁴⁸. Αρκετές ανορθογραφίες είναι συχνότατες⁴⁹ ενώ πολλές λέξεις απαντώνται με διαφορετική ανορθογραφία ακόμα και στην ίδια πράξη⁵⁰. Ο γραφέας γνωρίζει όλα τα φωνήεντα και διφθόγγους που αποδίδουν τους φθόγγους "ι", "ε", καθώς και το "ο", αλλά τα μεταχειρίζεται χωρίς να τηρεί κανένα κανόνα⁵¹. Η ανορθογραφία περιλαμβάνει και τον τονισμό. Συχνά οι λέξεις δεν τονίζονται ή παρατονίζονται, οξύνονται ή περισπώνται λανθασμένα και τονίζονται με ψιλή-οξεία ή δασεία-οξεία τα φωνήεντα και οι διφθόγγοι, ακόμα και όταν βρίσκονται στη μέση της λέξεως⁵².

Ο γραφέας του καταστίχου εμφανίζει ορισμένες ιδιοτυπίες στην εκφορά φθόγγων. Γράφει τους διφθόγγους "ευ" και "αυ" με βήτα ή προσθέτοντας ένα βήτα (δηλ. "εβ" και "ευβ", "αβ" και "αυβ")⁵³, τους φθόγγους "εβ" και "εφ", "αβ" και "αφ" με

47. Π.χ. συχνή προθετική προσθήκη του "ι" στο ιμοιράζω, ιμοιρασιά, ιταιριάζω, ιμένω, ιπάροικος. Πρβλ. Γ. Χ υ τ ή ρ η, Κερκυραϊκό Γλωσσάρι. Επίμετρο: Γραμματικά στοιχεία του γλωσσικού ιδιώματος της Κέρκυρας, Κέρκυρα 21992.

48. Στα παραδείγματα που ακολουθούν καθώς και στις επόμενες σημειώσεις ο πρώτος αριθμός παραπέμπει στο έγγραφο και ο δεύτερος στο στίχο.

49. Π.χ. ομολόγεισεν: 2.3, 6.2, 7.2, 9.1, 10.2, 17.1, όμολόγεισ(αν): 5.3, 14.2, 15.3, έσυμφόνισαν: 5.3-4, 19.3, 42.3, 43.3, 46.4, αλλά και εσυμφώνισαν: 14.2, έπόλυσεν: 9.2, 10.2, 13.2, 17.2, 29.2, 45.2, ασθενίς ήμί: 8.3, 111.2, 150.2-3.

50. Π.χ. έξησου: 406.22, αλλά και έξησου: 406.24, 84.20, και εκσίσου: 406.26, 84.5, εκσήσου: 12.22, είπων(=είπον): 14.2, είπων: 28.3, πολλίν (=πωλείν): 24.10, 40.14, 79.11, 139.15, πολίν: 73.25, πολήν: 84.19, πολλήν: 39.15, 60.16, (Άγίας) παρασκεβίς: 14.6, παρασκεβής: 96.3, 217.7, παρασκευβής: 95.4, 97.2, παρασκευής: 96.5, παρασκευή: 95.12.

51. Π.χ. ή ύ πέδες (=ή οί παίδες): 1.14, τημήν: 1.10, ητϊ(=ήτοι): 1.11, όλιοι ύ περίλυψις (=όλη ή περίληψις): 119.9, αλλά και όλιοι ύ περίλλυψις: 119.42, ηγιείς (=ύγιής): 135.2, (τήν) νύσσω (=νήσον): 3.6, νύσσον: 19.2, δηλλή (=δηλοϊ): 249.15, ανατίθημοι: 111.8, να ύπουν(να είπουν): 119.9, (την) επτίασην: 3.16, τιμάστε (=τιμᾶσθαι): 47.11, ιέροδιάκον (=ιεροδιάκων): 508.1 και 5 και 11, δευτερεύβον: 185.1, είπων (=είπον): 14.2, είπων: 28.3, ασθενίς ήμί: 112.1, 150.2, 165.1.

52. Π.χ. επδλίσεν: 1.2, έξοδων: 1.10, δϊαϋθεντίζουν: 1.19, επϊκηνος: 10.7 και 21, επϊκήνως: 80.4.

53. Π.χ. (Άγίας) παρασκεβίς: 14.6, παρασκεβής: 96.3, 217.7, παρασκευβής: 95.4, 97.2, παρασκευής: 96.5, παρασκευή: 95.12, εύβρεθοϋν: 3.23, 4.7, (να) δουλευβει: 5.15, δουλεύβουν: 42.9, να γυρέβει: 33.2, να γερέβυ: 422.3, γερεύβει: 204.7, γερεύβουν: 4.3, 46.19, γερεύβιν (=γυρεύειν): 6.3, αλλά και γερεύσειν: 7.2, νομεύβον(ται): 84.16, αλλά και ενομευονταν: 23.6, κελεύβει: 5.6, 81.6, 17, φυτεύβη: 53.5, σκέβη (=σκεύη): 42.5, σκεύβη: 87.7, δευτερεύβον: 185.1, δευτερεύβον: 407.20, έξουσεύβοντας: 157.7, αναπάβετε: 3.14, αϋφησεν: 12.18.

ύψιλον ή και προσθέτοντας ένα ύψιλον (δηλ. "ευ" και "ευβ", "αυ" και "αυφ")⁵⁴, το "ξ" ως "κσ", αλλά και "κξ"⁵⁵ και τέλος αποδίδει λέξεις με ακουστική εκφορά φθόγων τους⁵⁶.

V. Αρχές της έκδοσης

Το κατάστιχο εκδίδεται για πρώτη φορά⁵⁷. Οι πράξεις αριθμούνται σύμφωνα με τη σειρά που έχουν στο κατάστιχο και ακολουθούν την αρίθμηση των φύλλων του (φ.1-132β').

Η παρούσα έκδοση έγινε με βάση τις αρχές που τέθηκαν και εφαρμόστηκαν στην έκδοση του καταστίχου του νοτάριου της Κέρκυρας Ιωάννη Χοντρομάτη, όπου και εκτίθενται αναλυτικότερα⁵⁸. Συνοπτικά οι αρχές αυτές είναι οι ακόλουθες: Διορθώνονται μόνο τα ορθογραφικά σφάλματα. Διατηρείται ανέπαφος ο γραμματικός και συντακτικός τύπος του κειμένου. Οι ιδιωματικές λέξεις και τα δάνεια από την ιταλική παραμένουν όπως εκφέρονται. Προστίθενται σημεία στίξης με φειδώ. Χρησιμοποιούνται όπου είναι απαραίτητο διαλυτικά και απόστροφος. Γίνεται χωρισμός λέξεων ενωμένων πέρα από κάθε κανόνα. Κεφαλαία τίθενται στην αρχή της φράσεως, στα αρχικά των κυρίων ονομάτων, των προσώπων και στα τοπωνύμια. Ορθογραφούνται τα ονόματα των μαρτύρων, εκτός από τις-κατά την κρίση των εκδοτών- αυτόγραφες υπογραφές. Χρησιμοποιούνται τα συνηθισμένα κριτικά σημεία, όπως παρακάτω αναγράφονται στο σχετικό πίνακα. Ειδικότερα το κριτικό σημείο που δηλώνει την ανάλυση βραχυγραφίας τοποθετείται μόνο όπου είναι απαραίτητο, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις αμφισβητούμενης ερμηνείας, στα βαπτιστικά ονόματα⁵⁹

54. Π.χ. ευγάλθη: 6, 8, ευγάλθη:7, σεπτειριου: 100.12, σεπτειβρίου: 478.1, 480.1, σεπτέβριον: 480.34, νοεμβρίου: 113.1, 115.1, 116.1, 121.1, (αλλά και νοεμβρίου: 119.1, 120.1), δεκευβρίου: 134.1, 135.1, αλλά και δικεβρίου:133.1, πεύτουν: 440.14, να θρεύφην: 216.6-7, εύφυμισίας: 22.5, εφυμισίας: 136.6, γαυρός (=γα(μ)βρός): 21.3, 52.7, 70.1, 440.1, γαυρός: 440.10, αὐφήνο: 3.5 και 7 και 16 και 18 και 29, αὐφισεν: 8.6, 135.6,13, 509.13,14, αὐφήμη: 47.5, 135.5.

55. Π.χ. ἐξῆσον: 406.22, ἐξήσον: 406.24, 84.20, ἐκσίσον: 406.26, 84.5, εκσήσον:12.22, αλλά και ἐκξ ἴσου: 406.24.

56. Π.χ. τιμάστε (=τιμᾶσθαι): 47.11, σύν μπασῶν: 2.9, 9.8, 10.12, 17.6 (αλλά και σύν πασῶν 13.9, 14.8, 15.10).

57. Μερικές μόνο πράξεις έχουν εκδοθεί από το Χ. Κόλλα: στη σ. 36 η πράξη 456, στη σ. 151 η πράξη 116, στη σ. 414 η πράξη 471 και τέλος στη σ. 443 η πράξη 379. Ο ίδιος επίσης δημοσιεύει πολλά μικρά αποσπάσματα πράξεων του Φ. Κατωϊμέρη σχετικά με εκκλησίες και τοπωνύμια. Βλ. Χ. Β. Κ ό λ λ α , 'Η νῆσος τῶν Κορυφῶν τόν 16ο αἰῶνα ('Από μαρτυρίες τοῦ 'Ιστορικοῦ Ἀρχείου Κέρκυρας), τ. Α', 'Υπαιθρος καί Νησιά, Κέρκυρα 1994.

58. Πρβλ. Ι. Μ. Κ ο ν ι δ ᾶ ρ η - Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ᾶ κ η , ό.π., σ. 145-146.

59. Στα βαπτιστικά ονόματα που έχουν δύο τύπους π.χ. Νικόλ(αος) και Νικόλ(ας), Γε-

και στις καταλήξεις που είναι αμφίβολο αν κρατούν το τελικό "ν"⁶⁰, ενώ δεν σημειώνεται στα ονόματα μηνών, σε λέξεις σχετικές με τη χρονολογία, στα μέτρα, στα σταθμά, στα νομίσματα και στις λέξεις "μαρτυρία, μάρτυρες", "παπάς" και άλλες παρόμοιες.

VI. Τα ευρετήρια

Η έκδοση ακολουθείται από τα παρακάτω αλφαβητικά ευρετήρια:

α) *Ευρετήριο πράξεων*. Ο ευρετηριασμός των πράξεων γίνεται σύμφωνα με το νομικό χαρακτηρισμό που τους δόθηκε από τους εκδότες. Έτσι παρουσιάζεται μία συνοπτική εικόνα των πράξεων του Κατωϊμέρη. Η χρησιμότητα ενός παρόμοιου ευρετηρίου έχει ήδη τονιστεί στις εκδόσεις των νοτάριων Χοντρομάτη και Βαραγκά⁶¹. Ο επακριβής χαρακτηρισμός των πράξεων προϋποθέτει την πλήρη νομική μελέτη τους. Ως εκ τούτου και ελλείψει ειδικότερων μελετών οι πράξεις εντάσσονται σε ευρύτερες ομάδες. Είναι όμως απαραίτητο να δοθούν επεξηγήσεις για μερικούς χαρακτηρισμούς: Στο λήμμα "αγροτική σύμβαση" εντάσσονται όλες οι σχέσεις αγροληψίας-επίμορτης καλλιέργειας εκτός από αυτές που ο χαρακτηρισμός τους προκύπτει αβίαστα από το κείμενο της πράξης π.χ. σωματικό, συγκράτεια. Στο λήμμα "σύμβαση, συμφωνητικό" εντάσσονται εκτός των άλλων και όλες οι συμβατικές σχέσεις που δεν μπορούν να λάβουν ένα γνωστό χαρακτηρισμό.

β) *Ευρετήριο νομικών όρων, λέξεων και πραγμάτων*. Λημματογραφούνται νομικοί όροι, λέξεις και πράγματα, αποφεύγονται όμως οι πολύ κοινότυπες λέξεις. Καταβλήθηκε προσπάθεια το ευρετήριο να περιλάβει όσον το δυνατόν περισσότερα λήμματα.

γ) *Ευρετήριο ονομάτων*. Περιλαμβάνονται όλα τα οικογενειακά ονόματα, στα οποία εντάσσονται αλφαβητικά τα πρόσωπα, άντρες και γυναίκες. Οι γυναίκες παραπέμπονται και στο επώνυμο του συζύγου και στο πατρικό τους. Περιλαμβάνονται επίσης οικογενειακά ονόματα στην ονομαστική πτώση του πληθυντικού αριθμού όταν δεν είναι βέβαιο ότι έχουν μετατραπεί σε τοπωνύμια.

δ) *Ευρετήριο τοπωνυμίων*. Περιλαμβάνονται όλα τα ονόματα τόπων, χωριών κ.λπ. Στο λήμμα "άγιος, αγία, άγιοι" εντάσσονται όλες οι ονομασίες ναών, μονών,

ώργ(ιος) και Γεώργ(ης), ο γραφέας συνήθως χρησιμοποιεί για την κατάληξη την ίδια συντομογραφία έτσι που είναι αδύνατο να γίνει αντιληπτό ποιο τύπο εννοούσε στη συγκεκριμένη περίπτωση αφού γνωρίζει και χρησιμοποιεί και τους δύο. Στην περίπτωση αυτή αναλύονται τα ονόματα με τον γνωστότερο τύπο τους π.χ. Γεώργιος, Νικόλαος.

60. Π.χ. αμπέλι ή αμπέλιον αμπέλιν, κρασί ή κρασίν. Τότε αναλύεται η συντομογραφία με τον τύπο της καθαρεύουσας δηλ. άμπέλ(ιον), κρασ(ίν).

61. Βλ. Ι. Μ. Κ ο ν ι δ ά ρ η - Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η , ό.π., σ. 147, Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η - Λ. Παπαρρήγα - Α ρ τ ε μ ι ά δ η , ό.π., σ. 212.

χωριών, περιοχών κ.λπ. που το περιέχουν. Οι μονολεκτικές ονομασίες (π.χ. Ἁγιοδοῦλοι) καταγράφονται σε ξεχωριστά λήμματα. Ως τοπωνύμια ληματογραφούνται και ορισμένες ονομασίες που απαντώνται στη γενική πτώση του ενικού ή πληθυντικού αριθμού, μολονότι μπορεί να αμφισβητηθεί αν είναι τοπωνύμια ή ονόματα ιδιοκτητών μίας τοποθεσίας π.χ. Βρανάτων (δηλ. οι Βρανάτοι ή τα Βρανάτα;), της Αλέξαινας, Γουλάτων, Γαβριλάδων. Οι Γαβριλάτοι όμως εντάσσονται στο ευρετήριο κυρίων ονομάτων.

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ

- () = αναλύσεις συντομογραφιών
 [] = γράμματα ή λέξεις που λείπουν από φθορά
 [αβγδ] = γράμματα ή λέξεις που λείπουν από φθορά και συμπληρώνονται
 [.....] = γράμματα ή λέξεις που λείπουν από φθορά και μπορούν να υπολογισθούν
 [[]] = γράμματα ή λέξεις που διαγράφει ο γραφέας
 { } = γράμματα ή λέξεις που διαγράφουν οι εκδότες
 <αβγδ> = γράμματα ή λέξεις που παράλειψε ο γραφέας και προστίθενται
 < > = χάσματα
 || || = γράμματα ή λέξεις που προσθέτει ο γραφέας στο περιθώριο
 | | = γράμματα ή λέξεις που προσθέτει ο γραφέας στο διάστιχο

